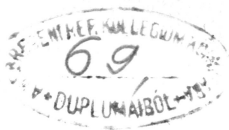

E 221/8
E2218

47

A BUDDHIZMUS ÉS AZ ÚJTESTAMENTUM.

*

A „LELKÉSZEGYESÜLET” SZÁMÁRA IRTA:

DR. R. F. MERKEL

GUSTENFELDI REF. LELKÉSZ.

FORDITOTTA:

DR. VARGA ZSIGMOND

REFORMÁTUS THEOL. M. TANÁR.

ÁRA 20 FILLÉR.

A TISZTA JÖVEDELEM MISSZIÓI CÉLOKRA FORDITTATIK.

KIADJA: HOFFMANN ÉS KRONOVITZ KÖNYVNYOM-
DÁJA ÉS KÖNYVKIADÓHIVATALA DEBRECZEN, 1915.

E 221/8

A mult évszázadban az indiai renaissancenak egy bizonyos faja támadt új életre. Amióta angol hivatalnokok és missionáriusok közvetítése révén behatóbb tájékozódást nyert Európa az indusok szellemi életéről és a két Schlegel-testvér, kivált az idősebb August Wilhelm nagy buzgalommal belemerült az ind nyelv és irodalom tanulmányozásába, azóta egyre fényesebb világosság árad szét e mese és csoda ország mindenléte felől. Nemcsak az ind költészet, főképp a filozófiai foglalkoztatta a német nép legkiválóbb szellemeit (annyira, hogy pl. Humboldt Vilmos a „Bhagaradgita“ elolvasása után ezt írta: „Átolvastam az ind költeményt.... és állandó hálaérzettel gondoltam a sorsra, mely megengedte érnem, hogy e művet még megismerhettem“), hanem a vallások és emlékeik ismerete is fordítások által mindinkább hozzáférhetővé tétetett.

A vallások története mezejéről főképp a Buddhizmus és alapítója, Gotamo Buddha keltették föl nyugat élénk, sőt néha épen újításszomjas érdeklődését. Az utolsó évtizedek buzgósága Buddha nagy és nemes alakjáról, valamint tanítása lényegéről egy egész sereg irodalmi alkotást, kivált népies jellegűt termelt. Sőt a Buddhizmus élet és világtagadó tana is élesztőleg hatott egy Schoppenhauer, E. v. Hartmann, R. Wagner pesszimiztikus felfogására és egy serény propaganda által támogatva ritka vonzóerőt gyakorolt még a keresztyénségen belül álló bizonyos rajongó körökre is. Így pl. 1903-ban Lipcsében egy német buddhista „misszióegyesület“ alakult, mely saját missioi kiadóhivatallal rendelkezik és a buddhista élet-szövetség Halléban nemrégóta egy új folyóiratot és „buddhista zsebkönyvtárt“ ad ki. — Néhány évvel

ezelőtt Párisban buddhista istentisztelet tartatott és Angliában, meg a vallást is ideértve a határtalan lehetőségek hazájában: Amerikában épen buddhista gyülekezetek állanak fönn. Theosofikus és occultista közösségek gondoskodnak az ugynevezett „esoterikus Buddhismus“ terjesztéséről, amely természetesen semmi való létezési alappal nem bír, hanem kizárólag csak a Blavatsky és könnyű hívő követői theosophiájának a beteges phantasia szülötte.

Épen ezekben a körökben nagy előszeretettel utalnak a Buddhismus magasabb korára s ebből kifolyólag a keresztyénségnek a buddhismus általi befolyásolása történeti lehetőségére is mindegyre rámutatnak. És tényleg található is néhány feltűnően hasonló vonás a buddhista és az evangéliumi hagyományban, amelyek nemcsak igen különös, szinte fantasztikus sejtésekre adtak alkalmat, hanem kielégítő bizonyosságuk vizsgálata a tudományos világnak is állandó gondját képezi. És ha az orosz A. Notovich által állítólag egy tibeti kolostorban felfedezett „Jézus élete“ vakmerő hamisítványa, melyet „La vie inconnue de Jésus Christ. Paris. 1894.“, németül: Die Lücke im Leben Jesu 1894. c. könyvében bocsátott közre és általa azt igyekezett bebizonyítani, hogy Jézus elrejtettsége ideje alatt bölcsességét Indiából hozta, alig érdemel is figyelmet, mellette nem maradhat említetlenül a lipcsei filozófiai professor, Rudolf Seydel tanulságos irata: „Jézus evangéliuma a Buddha mondához és a Buddha tanhoz való viszonyában (1882.)“, mivel a nehéz probléma beható vallástörténeti tárgyalásához épen ez a könyv adta meg az első indítást. A R. Seydel állítását ugyan egy buddhista színezetű keresztyén evangéliumról, amelyet az evangelisták más forrásaik mellett szintén használtak volna, a tudomány régen feladta, a buddhista és újtestamentumi elbeszélések kölcsönös befolyásolásának a kérdése azonban lehetőségére és valószínűségére nézve állandóan új vizsgálódások alapját képezte.

Az egymásra gyakorolt kölcsönös befolyásolás lehetősége azonban előfeltételezi, hogy a két világ-vallás valamiképen érintkezésbe jutott egymással és így fölmerül mindenekelőtt a kérdés „a történelmi csatornák” után, amelyek vallásos javak kicserélődését India és a nyugati, illetőleg előázsiai világ között közvetítették.

A világtörténetnek fontos pillanata volt az, amelylyel nagy remények és lehetőségek kapcsolódtak egybe, mikor Nagy Sándor egy hatalmas hadsereg élén 326 tavaszán az Indus-átlépte: nyugati és keleti kultúra először találta szoroson egymásra. Ugyan már a 7-ik században megkezdődött az első direkt tengeri összeköttetés a Perzsa-öböl és az indiai óceánon át Előázsia és India között, amint ezt pénzleletek és egyéb jelek megerősítik, de hogy ez összeköttetés a kereskedelem mellett szellemi kicserélődéssé is kinőtte volna magát, homályos sejtéseken kívül semmi sem bizonyítja. — Nagy Sándor is korábban elhalt, semhogy messzelátó vállalatát tartós siker koronázhatta volna. Mindazonáltal Sándor utódai: Seleukos Nikator és Antiochus Soter oly szoros összeköttetésbe léptek az indiai királyokkal, hogy kölcsönösen követéseket tartottak fenn egymásnál. Buddhista tanok és elbeszélések azonban csak Asoka, a Buddhizmus Konstantin-ja idejében 260 körül kerültek el nyugatra, amikor ez a Gotama iránti izzó lelkesedésében különböző fejedelmeknek, mint az egyiptomi Ptolemeus Philadelphusnak, az epirusi Alexandernek és a macedoniai Antigonos Gonatas-nak az állítólagos váltság-üzenetét kihirdette. Hogy ezáltal buddhista tanok a nyugati világrészben ismertekké lettek, nem látszik valószínűtlennek, ha talán nehezen is képzelhető el, hogy a sokoldalú Ptolemeus udvarában a ritka keleti hír egy érdekes újságnál többet jelentett volna. — Még inkább gondolhatnánk buddhista szellemi kincsnek Szírián keresztül Kisázsziába és Palesztinába való átültetésére, mivel Szíria uralkodója, Nagy Antiochus

baktriai és indiai hadjárataiban a legnagyobb valószínűség szerint találkozott buddhista szerzetesekkel. — Sőt néhány évszázaddal később, ugy 125 és 95 között Kr. e. egy nagy görög-indl birodalomnak épen Menander lett a királya, kinek emlékét, mint a Buddhizmus jóltevőjét tartósan megörökítette a Milinda-panha (Milinda, vagy Melander kérdései.) — Majd a soha egészen meg nem szakadt szárazföldi öszeköttetéshez a tengeri forgalomnak új megélénkülése járult egyfelől Róma és Alexandria, másfelől Észak- és Dél-India között. Így már a római író Plinius tudósít róla, hogy Klaudius és Nero császárok alatt évenként egyszer egy flotta indult Indiába, sőt már Augustushoz legendás követséget küldött a maduriai pandyak királya, aminthogy később négy singhalesi került egy ceyloni király követeként a már említett Klaudius udvarába. Mindazonáltal világos és határozott adatok hiányában ez időszakra nézve sem tekinthetjük buddhista tanoknak a nyugati országokba jutása hypothesisét sejtésnél egyébnek. Még hajlandóbbak volnánk a keresztyénségnek korai benyomulását a mai India északnyugati részébe felvenni, mivel nem csupán az apokryph Tamás cselekedetek tartalmazzak bizonyos történelmi magot a Tamás apostol e vidéken végzett missziói működéséről szóló tudósításaikkal, hanem a ghandarai sokat tárgyalt görög-indl művészet is világos bizonyosságát nyújtja a hellen kultúra elterjedtségének, amely bizonyára itt is jelentékenyen megkönnyítette az evangelium hirdetőik munkáját. De hogy a Kr. u. első évszázadokban a Buddhizmus egyre jobban a nyugati népek látókörébe került (a 2-ik évszázad végén Alexandriai Kelemen egyházi tanító már említi Buddha nevét s a gnostikus Basilides rendszerén megérzik a buddhista befolyás félreismerhetetlen nyoma), az éppoly érthető, mint a viszont eddig még igen kevés figyelemre méltatott keresztyén hatás a későbbi buddhizmusra és Krisnaismusra. Ha e kérdésnek a tisztázása még további beható kutatásra is szo-

ul, annyi ma már meglehetősen biztossággal állítható, hogy buddhista eszméknek közvetlen benyulása evangéliumaink elbeszélő anyagába nem következett be s így a híres indologus, Max Müller ítélete még ma is érvényesül: „Egész életemen át kutattam ilyen historiai csatornák után Buddhizmus és kereszténység között, de mindezekig nem találtam.“ A bizonyítható befolyás sokkal később jön, semhogy az evangéliumi anyagra, vagyis a mi evangéliumainkra valamiképpen még hatást gyakorolhatna, mivel ezek Kr. u. 100 körül már nyilvános egyházi használatban állottak.

A Jézus és Buddha életéről szóló egyes elbeszélések közötti érdekes egyezések magyarázatára tehát új okokat kell találnunk és föl kell vetnünk a kérdést, ha vajjon az ok nem az azonos vallásos hangulatban, a külső körülmények bizonyos egyezésében, esetleg keresztény elbeszélő anyagnak Indiába jutásában keresendő-e?

Már az a tény is igen figyelemreméltó, hogy a kutatók kényszerítve látták magukat, az állított paralellek számát állandóan kevesbiteni. Mig pl. R. Seydel ötven ilyen paralellt igyekezett kimutatni és egy buddhista színezetű poetico-apokalyptikus evangéliumról beszél, az egész problema utolsó feldolgozója R. Garbe már csak négy esetet vesz föl, ahol buddhista befolyás az új-testamentomra valószínű és csupán az élőlátszó átplántálást tartja lehetségesnek. A részletek közelebbi vizsgálatánál kitűnt ugyanis, hogy a külső hasonlóságokkal nagy belső különbségek állanak szemben, sőt néhány buddhista történetnél a források időrendje után ítélve, ép a Buddhizmus tekintendő kölcsönvevő félnek.

Igy a Luk. 11: 27. köv. v.-ben foglalt elbeszéléshez, az Ur anyjának egy a népből való asszony általi boldoggá magasztaltatásához található egy paralell a Nidanakatha-ban, a Buddha életpályája „kezdetéről” szóló elbeszélés“-ben, amely arról tudósít, hogy (a későbbi) Buddhát egy városba való bevonulásakor

egy Kisagotami nevű előkelő férfi leánya méltóságos szépsége feletti elragadtatásában e szavakkal üdvözli: „Boldog az anya, boldog az apa s bizony boldog az az asszony, kinek ily felséges férje van!“ Mire Gotamo a boldog szó hatása alatt a béke elnyeréséről, a Nirvana valóságos boldogságáról kezd gondolkozni. Jutalmul azonban drága nyakláncot küldött a jövőző Buddha a hajadonnak, úgy hogy ez azt hitte, hogy Buddha beleszeretett. Ha már ez utóbbi vonás is mutatja, hogy mily különbözők a két elbeszélés motívumai, a buddhista forrás kora és minősége annál inkább késői kölcsönzésre utal úgy, hogy az eredetiség az evangéliumi elbeszélés oldalán van. Hasonló a helyzet az özvegy asszony adakozásáról szóló történetnél is (Lukács 21: 1—4. v., Márk. 12: 41—44. v.), melyet gyakran szoktak összehasonlítani a szegény leányról szóló buddhista elbeszéléssel, ki maga is adakozik és két rézpénzt nyújt át a papoknak, melyeket kevéssel előbb a szemétdombon talált, mire a főpap ezt az adományt értékesebbnek tünteti fel, mint a gazdagok kincseit. A történet vége azonban itt is feltűnő módon eltér egymástól, mivel a leány tettéért jutalmat kíván s e kívánsága már a hazafelé vivő útjában beteljesedik, t. i. az ország királya, ki épen akkor temette el feleségét, nőül veszi. E történet forrása a Sutralamkara, vagy a sanskrit irodalom legkiválóbb buddha költőjének, Asvaghosa-nak „Sutra disze“, amely mostanáig csak egy Kr. u. 405 körül keletkezett chinai fordításból ismeretes, úgy, hogy a mindkét oldalon egybehangzó két-két pénzdarab feltűnő egyezése, amennyiben reá különös súly helyeztetik, igen könnyen a buddhista elbeszélésnek az evangéliumival való kiegyeztetési törekvéséből állhatott elő. Ugyanez lehet az eset a szintén gyakran emlegetett buddhista parallelnél, melyet a János ev. 4: 6 köv. v. megörökített Jézus beszélgetéséhez a samaritanus asszonynyal hoznak fel. A Divyavadanában (= a mennyei Avadanak), a Kr. u. 3-ik századból származó buddhista történetek gyűjteményében a

következő érdekes avadanat találjuk, amelyet a buddhista elbeszélő sajátosság példajaként is M. Winteritz tartalmi kivonatában itt közlünk:

„Buddha mester savastii tartózkodása idején Ananda, az ő kedvenc tanítványa el-el járogatott naponként a városba és koldulászgatott. Egyszer a városból való visszatérte közben szomjuság lepte meg és megtekinte egy Candala-leányt, Prakti nevűt, ki épen vizet hozott a kutról. „Testvér — szólítá meg a leányzót — adj vizet innom.“ Erre imigyen felelt Prakti: „Én Candala-leány vagyok, tiszteletreméltó Ananda.“ „Testvér — szólala meg újra Ananda — én nem tudakoltam családodat és társadalmi osztályodat, de ha van felesleges vized, adj nekem innom.“ Erre adott neki vizet a leányzó és halálosan beleszeretett a szentbe. Tudtára adta anyjának, hogy meg fog halni, ha nem Ananda lesz a férje. Ekkor az anya, ki nagy varázsló volt, hatékony szerelmi italt készít és megvarázsolja Anandát. A varázslás sikerül s Ananda betér a Candala házához, hol a felvidult Prakti számára már nyugvóhelyet készített. Ám a legnagyobb veszély pillanatában Ananda könnyekben tör ki és szive szorultságában Buddhához könyörög. Buddha segítségére is jön... és Ananda elhagyja Candala házát és visszatér kolostorába. De Prakti, a Candala-leányzó még mindig nem tágitott szerelmétől. Naponta megfordult a városban és követé Ananda-t alalmaznagyüjtő utjain. Ananda erre szorultságában ismét a mesterhez fordult segedelemért. Buddha Praktit magához hivatja s látszólag teljesíti abbeli kívánását, hogy Ananda férje legyen, valójában azonban letéteti vele a szüziességi fogadalmat és apácává avatja. Prakti erre nemcsak haját nyíratja le és felölti az apácaruhát, hanem teljesen megérti a Buddha vallást is.“*

* Mellékesen megjegyezhetjük még, hogy Wagner R. „A győzők“ c. drámájához, amelyből később a Parsifal lett, az első indítást innen vette.

Az elbeszélésnek épen további folyama, amely a János evangélium történetétől való teljes különbségét elárulja, világosan mutatja, hogy összefüggésről e ponton aligha lehet szó és ha mégis ilyet keressünk, legföljebb csak „a keresztyén elbeszélésnek indiai viszonyokhoz való assimilatiojára“ gondolhatnánk.

Még néhány példát felsorolhatunk itten, amelyeknél vagy buddhista kölcsönvételt kell megállapítanunk a keresztyénség gondolatvilágából, mint pl. a Máté 25: 14 köv. v., Lukács 19: 12 köv. v.-ben a talentumokról szóló hasonlat parallelénél, vagy pedig a kevés külső hasonlósággal szemben a tartalmi különbségek oly kirívók, hogy kölcsönzésre absolute nem gondolhatunk, mint pl. a Lalitavistara-ban, az az „a (Buddha) játékaról szóló elbeszélésben“ közölt történeteknél, melyeket a 12 éves Jézus templomi jelenetéről (Luk. 2: 41. köv. v.) és „a Jézus keresztségéről“ (Máté 3: 13. köv. v., Márk I. 9. köv. v.) szóló újtestamentomi leirással szoktak kapcsolatba hozni.

Csak alig néhány esetben áll fenn még mindmai napig a hajlandóság buddhista befolyást ismerni el az evangéliumi elbeszélésekre s így e pontra még közelebbről rá kell térnünk.

A leggyakrabban az öreg Asita szentről és a Buddha gyermek általa való megdicsőítettéről szóló történetet szokták összehasonlítani Jézusnak a jeruzsálemi templomban az öreg Simeon általi dicsőítő üdvözlésével (Lukács II. 25. köv. v.), amely első tekintetre csakugyan igen frappáns parallelnek is látszik. A forrás is a buddhista elbeszélés magasabb kora mellett szól ezuttal, t. i. a történet már a legrégebbi pali-források egyikében, a Suttanipata-ban, az az „a tanelőadások kicsiny gyűjteményében“ föltalálható. M. Winternitz fordításában így hangzik:

„Az istenek vidám izgalommal együtt vannak az égben. Az égi tanító, Asita észreveszi ujjongásukat és kérdezősködésére megtudja, hogy épen a sakyak vá-

rosában, Lumbinihainban megszületett Buddha a világ üdvözítésére. Erre leszáll az égből a bölcs Luddhodana palotájához és kívánja látni az ujszülött gyermeket. Nézegeti a csecsemőt, ki „mint tűz, mint a legfényesebb csillag, mint őszi nap fénylik a fellegtelen égen“ s isteni lények hoznak számára hűsítőt, majd karjaiba emeli és így kiált fel: „Ő a hasonlíthatatlan, az emberek elseje.“ De ugyanekkor saját közelgő végére is gondol és könnyekben tör ki. Megijedve kérdezik a sakyak, vajjon a kisdedet fenyegeti e valami baj? A bölcs megnyugtatta őket: a gyermek el fog jutni a tökéletes megvilágosodás csucsára, ő maga azonban ezt nem fogja megérni, sem a megdicsőítettnek prédikálását hallani — ez szomorúságának oka. Az elválás előtt még arra inti unokáját: Nalakat, hogy kövesse Buddhát, mihelyt ennek hívó szava elhangzik.“

A legszembevetőbb egyezése a két történetnek abban áll, hogy az ujszülött gyermek ellentétéül mindkettőben egy öreg lép fel. Ámde „mi természetesebb — mondja von Hase — mint az, hogy a régi és új időnek egymásra találását egy agg és egy ujszülött kisded szemlélteti és mi emberibb, mint hogy az öreg a kisdedet karjaira emeli?“ Mi pedig hozzátehetjük: „mi kézenfekvőbb, mint hogy mindkét öreg hódoló prófétiaát mond a csecsemőről és egyuttal saját halálára is gondol. És mégis e külső hasonlóság mellett micsoda belső különbség nyilvánul meg mindkettő szavaiban! Simeon örömteljes vigsággal várja végét, mert ő már látta az üdvözítőt, Asita ellenben panaszkodik, hogy meg kell halnia, mielőtt Buddhát látta volna. Mindazonáltal még ha el is tekintünk korunk erős vágyakozásától vallástörténeti synthesisek után, a két elbeszélés kölcsönös egymástól való függése valószínűségi alappal birhatna az esetben, ha a Lukács tudósítása egyes vonásai zsidó és eredeti keresztényen gondolatokból meg nem volnának magyarázhatók. T. i. ki kell tartanunk azon a nézeten, hogy a füg-

gés vagy kölcsönzés esete csak akkor forog fenn, ha az illető történet idegenszerű és zavaró elemekkel rendelkezik, amelyeknek előállása a tulajdon vallás-területén belül megmagyarázhatatlan marad.

Aki azonban csak kis mértékben is ismerős az ótestamentumi iratokkal, azonnal kiérez e Simeon-történet szinte minden sorából valamit ama zsidó kegyesek szelleméből, akik tele vágyakozással várakoztak az ur megjelenésére és az isten ígéretei beteljesedésére. (1. Gen. 49: 18. v., Ézs. 29: 19. v., 40:1. v., 49: 13., Zof. 2: 3. v. és 9. Zsolt. 19. v.). Épen a két elbeszélés teljesen különböző vallásos tartalma mutatja a vitatott Asita—Simeon parallel gyengéjét ugy anynyira, hogy a külső hasonlóságot absolute nem tekinthetjük a kölcsönös függés kielégítő bizonyítékának. „Különben, — mint E. Lehmann helyesen mondja — sorra kellene vennünk azt a több száz esetet, ahol öreg emberek... látnokok és csillagiejtők ujszülött gyermekek fölött jövendöléseket tartanak; meg kellene vizsgálnunk, hogy mikép alakult az egyik elbeszélés ind előföltételek hatása alatt, mig a másíknak a zsidó háttér kölcsönöz sajátos karaktert, és ha ezt elvégeznök, csodálkoznunk lehetne végül egy pillanatra, hogy a két elbeszélés mégis bir némi hasonlósággal.“

Buddhának a Mara (Satan) általi megkísértéséről szóló számos buddhista tudósításban is hasonlóságot véltek fölfedezni Jézus evangéliumi megkísértéséhez. (Máté 4: 1. köv. v., Márk 1: 12. köv. v., Lukács 4: 1. köv. v.) Így a már említett Suttanipataban olvassuk: „Mikor Buddha Uruvela erdeiben a bőjt és éhség következtében elgyengült, hozzálépett a kísértő és így szólt: Sovány vagy, elrútult, közel áll a halál tehozzád. Ezer rész belőled már a halálé, csak egy rész az életé. Pedig jobb neked, oh Ur, élni, élve módodban lesz jó cselekedeteket végezni.“ Buddha elutasítja őt és felsorolja Mara kilenc seregét, amelyekkel az embereket meg szokta támadni: Bujaság, elé-

gedetlenség, éhség, szomjuság, kívánság, romlottság, tétlenség, gyávaság, kétely, hízélgés, ostobaság, hirtvágy és dölyfösség. „Seregedet, melyet emberek és istenek le nem győzhetnek, szét fogom zuzni észszel, úgy mint ahogy az agyagedényt széttörik. Megfékezem gondolkozásmódomat, megszilárdítom szellemeimet és tanítványokat gyűjtve országról-országra vándorolok.“ Erre megszólalt Mara: „Hét esztendeig lépésről-lépésre követtem a Felsőgest (t. i. Buddhát), de semmi hibát nem találtam a teljesen Fölébredtben, Megvilágosodottban. Szálljunk tova Gotamatól, mint a varju, mely hiába kerüli körül a sziklát.“ Szomoruan ballagott tova és hangjai hurjai elszakadozának.“ Épily gyakran idézni szokták a Máté 4:1—4. v., 8—11. v., Luk. 4: 1—8. v. a Samyuttnikaya-ból = „a csoportokba beosztott tanelőadások gyűjteményéből“ a következő történetet: „Egyszer Kosala földjén, a Himalayaban egy erdei sátorban időzött a Dicsőséges. Magányosságában föltámadt lelkében ez a gondolat: „Bizony lehetséges királyként igazsággal uralkodni, anélkül, hogy ölni, vagy öletni, elnyomni, vagy elnyomást gyakorolni, fájdalmat szenvedni, vagy fájdalmat okozni kellene.“ Észrevette Mara, a sátán az ő lelkében a gondolatot s hozzáment a Dicsőségeshez és így szólt: „Uralkodjék az Ur a Dicsőséges, a Tökéletes mint király igazsággal anélkül, hogy öl, vagy ölet, elnyom, vagy elnyomást gyakorol, fájdalmat szenved, vagy másoknak okoz fájdalmat.“ Buddha visszafelel: „Mire gondolsz, oh gonosz, hogy így szólasz én hozzám?“ Mara így felel: „A Dicsőséges Ur négyszeres csodahatalomra tett szert; ha a Dicsőséges Ur akarná, megtehetné, hogy a Himalaya, a hegyek királya aranynya változzék és aranynya változnék.“ Buddha elutasítja őt: Mit használna az a bölcsnek, ha ezüst vagy arany hegyet birna is? Aki megismerte a szenvedés forrását, miképp adhatná át magát a gyönyöröknek. Aki tudja, hogy a földi lét bilincs ebben a világban, annak törekednie kell arra,

ami őt ettől megszabadítja. — Erre belátta a gonosz Mara: „A Dicsőséges ismer engem, a Tökéletes ismer engem s rosszkedvvel és szomorodottan eltávo-zék onnan.“ Az előbb közölt szövegekből könnyen föl- ismerhető, hogy a Buddha és Jézus megkisértetése közötti hasonlóság csak néhány közös vonásra (= a világoraalom felajánlása s az evésre való felszólítás) korlátozódik, amely inkább a történetek keretéhez, mint tartalmi részéhez tartozik és a függőségi felvétel mellett igen keveset bizonyít. Aggodalmat keltő a R. Garbe felvétele is, „hogy az igazi ind, grotesk, mér- téktelenbe átcsapó gondolat keresztyén talajon egy- szerüsített, természetesebbé tétetett és a helyzet- hez alkalmaztatott“, mert ellentmond azon vallástör- téneti megismerési alaptételnek, amely szerint az egy- szerű és önmagában világos régebbi, mint a kompli- kált. És mivel semmiféle ok sem kényszerít, hogy az evangéliumi tudósításhoz idegen forrásokat ke- ressünk, az indologus Oldenberg, Pischel, Windisch-sel együtt minden kölcsönös befolyásolást elutasíthatunk és mindkét történetet önálló parallelnek tekinthetjük, amelyek hasonló helyzetekből kielégítően megmagya- rázódnak.

Az ötezer megvendégeléséről (Máté 14: 13. k. v., Márk 6: 31. köv. v., Lukács 9: 10 k. v. és János 6: 1 köv. v.) és a sülyedő Péterről (Máté 14: 28 k. v.) szóló evangéliumi elbeszélésekben is fedeztek fel állítólagos buddhista paralleleket. Így a számos Jatakak, vagy „(a Buddha) korábbi születési történetei“ egyikéhez írott bevezetésben a következő hagyományt olvassuk: „Egyszer egy hívő laikus testvér és tanítvány hal- lani akarván a Buddha predikálását, az Aciravati fo- lyóhoz érkezett. Ám kompos nem volt közelben, ki őt a folyón átvihette volna. Az ifju azonban minden gondolatát Buddhára koncentrálván és természet- fölötti megvilágosítotttság állapotába jutván, rálépett a folyóra és lábaival bele nem merült a vízbe. Csak mikor a folyó közepén a hullámokat észrevette és

gondolatai nem irányultak többé erősen Buddhára, kezdének sülyedni lábai. De eszméletét ismét Buddhára irányítván, a viz ismét fenntartá őt és sértetlenül érkezett meg a mesterhez a Jetawana-ba.“ Noha épen „az egyező vonás: t. i. Péter is kishitúsége következtében kezd sülyedni, akárcsak a Buddha-tanítvány gondolatai szétszóródása következtében“ (R. Garbe) — lényegileg eltérő vallási előfeltételezettséggel is bir, mindazonáltal a két elbeszélés feltűnő hasonlóságára való tekintettel irodalmi rokonságra lehetne gondolni, ha az előző parallelhez hasonlóan a történetek keletkezését nem akarjuk egyező motívumok összműködéséből megmagyarázni. Kölcsönzés esetén azonban a Buddhizmus a kölcsönvevő fél, mert történetünk az ugynevezett „jelenlételeli történetekhez“ tartozik, melyeknek keletkezési ideje a Kr. u. 5-ik századba vihető le.“ R. Garbe azon érve ugyanis, hogy a zsidóság nem ismerte „földi lénynek a sajátkegyessége és az isteni segítség támogatása eredményeképen a vizen való járása képzetét“, a II. Mózes 14: 21., 22., Jozsué 4: 23., Ézs. 11: 15., 16., Jób 9: 8, 77 Zsoltár 20. v., 107 Zs. 25., 28. köv. v., Sal. Bölcs. 10: 18. köv. v., 19: 4—8. v., Héber levél 11: 29. v. adatával szemben fenn nem tartható. Könnyen érthető épen e ponton a Máté ev. tudósításának szájhagyomány útján való átplántálása buddhistakörökbe természetesen ma már többé meg nem állapítható körülmények között, úgy hogy az evangéliumi történetet tekinthetjük a buddhista elbeszélés forrásának.

Ez a megállapítás talál a bibliai megvendéglési történetekhez (Márk 6:30. köv. v., 8:1. köv. v., Máté 14:15 k. v., 15:32 k. v., Lukács 9:10 k. v., János 6:1 k. v.) többször fölhozott buddhista paralelekre is. R. Garbe szerint „a 78-ik Jataka bevezetésében elbeszél-tetik, hogy Buddha egy kenyérrel, melyet alamiznata-sorsolyában hordozott, jóltartja először 500 tanítványát, majd egy kolostor összes lakóit s mégis még sok kenyér marad meg, mely a kapu-ut melletti mélye-

désbe vették.“ A forrástalálmány alapján itt is gondolhatunk a Buddhizmus részéről való kölcsönzésre, mert, amint már említettük, az egyes Jatakak kora nem állapítható meg teljes bizonyossággal. Ugyanez állhat a H. Haas által csak a minapában idézett parallellre is, mely az ugynevezett északi buddhisták mahayanita kanonának, a Vimalakirti-nirdesa-nak egyik kínai nyelvű sutrajából való. Itt találjuk a következő érdekes helyet: „.... Egy gazdag világi öreg 84000 Boddhisattva — lények, kik arra vannak predestinálva, hogy egykor Buddhák legyenek — kíséretében eljött Vaisali városába, hogy meglátogassa Vimalakirti-t, a történeti Buddha kortársát és tanítványát. Mikor Buddha látta, hogy a ház megtelt Boddhisattvával, kik fényes trónokon ültek, elragadtatással üdvözölte őket, a főtanítványokat és letelepedett melléjük oldalvást. Vimalakirti erre a Sariputra-hoz és a többi Sravaka-hoz (= tanítványok, ifjak, hallgatók) fordult és így szólt hozzájuk: „Testvérek lássatok hozzá, egyetek az Ur finom, édes eledeléből, melyet megfűszerezett az ő nagy könnyörületével s amelyet szentségtelen ember nem érinthet, mert soha meg nem tudna emészteni.“ Az egyik jelenlevő Sravaka azonban emígyen gondolkozott: Hogyan volna felosztható ez a kicsiny szerény ajándék annyi jelenlevő között? A Boddhisattva gyülekezet észrevette okoskodását és így felelt: „Meg ne próbáld az Ur végtelen bölcsességét és leirhatatlan kegyét a te szegényes Sravaka szellemeddel megmérni! Könnyebb volna tenéked a négy tenger vizét kimeríteni, mint az ő eledelét. Még ha az egész emberiség egy korszakon keresztül táplálkoznék is belőle s oly mennyiségben fogyasztaná is, mint a Sumeru, a legnagyobb hegy, meg nem kevesbednék És ime, az egész gyülekezet evett belőle, jóllakott s az eledel mégis úgy nézett ki, mintha senki se érintette volna. A Boddhisattvak, Sravakák, Devák (= istenek) s emberek, kik ettek belőle, fölfrissülve, megerősödve és

felüdülvé érezték magukat...“ Ugy látszik azonban, hogy a buddhista hitvilág az ötezer megvendégeléséről szóló történetet a szájról-szájra való vándorlás közben különféle változatban vette át s innen az eredeti forrás többé vagy kevésbé fölismerhető jellege. A bibliai csodaelbeszélések különös kedvelése megtalálja magyarázatát az ind szellem és érzésvilág sajátos irányában.

Az újtestamentumi helyeknek még egy egész csoportját kapcsolatba hozzák modern tudósok buddhista elbeszélésekkel és bizonyítékokul kezelik a kölcsönzési-hypothesis mellett. Ámde a részletek közelebbi megtekintése mellett a tartalmi különbséggel szemben a pusztán formai hasonlóság háttérbe szorul, kivált ha kronológiai okok is bizonyos következtetéseknek az útjában állanak. A Buddha születési legendának a Jézus születési történetére (Lukács 1:26—56. v., Máté 1:18—25. v.) korábban gyakran vitatott befolyása „(Garbe szerint) a két elbeszélés nagy különbsége folytán teljesen kizárt dolog“, ugyszintén a buddhista Gandarva, vagy lélekvándorlási theoria általi befolyásolás esete is. Épigy igen keresett és csak látszólagos a Van den Bergh van Eysinga által idézett buddhista parallel a 2-ik Péter levélben (3:7—13. v.) foglalt jövendő világégésről szóló tanhoz. A Nidanakatha-ban (a Buddha életpályája) „kezdeteiről irt elbeszélés“-ben olvassuk a következő helyet: „Nagyrabecsültek! 100000 év leforgása után új kezdet fog támadni. E világ megsemmisül, sőt maga a nagy oceán is kiszárad. E nagy föld és a Sineru, a hegyek királya elég és megsemmisül... Legyetek barátságosak, résztvevők, együtt örvendezők, állhatatosak, szolgálatkészek az anyával és atyával szemben s tiszteljétek a törzsbeli idősebbet.“ Eltekintve attól, hogy a tűz által előidézendő világkatastrofa váradalma az újtestamentumba valószínűleg a zsidó apokalyptikából került bele, a szövegekben közös kapcsolata az ígéretnek és intésnek még a leginkább a „budd-

hista traditio valamely glossatorának bizonyos keresztényen képzetekkel való lehető ismeretségéből“ magyarázható meg. — Buddha is szívesen alkalmazott hasonlatokat a szerzeteseivel folytatott beszélgetésekben és így egy földmivelő népnél, mint az ind, nemkülönben Gotamo-nak az emberi élet és foglalkozásmód iránti finom fogékonysága ismerete mellett mintegy kézen fekvő dolog, hogy a magvető munkája előtte a tanító tevékenységének a mintaképe lett: „A szántóvető nemcsak az elsőosztályu jó földet, hanem a középjóságot, a csekély értékűt, a sós és a rossz földet is megműveli, mert így okoskodik: legalább takarmány teremni fog rajta. Az elsőosztályu földhöz hasonlítandók szerzeteseim és apácáim... a középjóságuhoz laikus barátaim..., a rossz minőségűhöz pedig más vallásfelekezetek tagjai. Nekik is hirdetem én az ígét..., mert ha csak keveset is értenek belőle, e kevés örök üdvökre és áldásukra lehet.“ Ugyanilyen külső momentumoknak köszöni a Jézus magvetői hasonlata is (Máté 13:1—9. v., 18—23. v., Márk 4:1—9. v., 13—20. v., Lukács 8:4—8. v., 11—15. v.) eredetét s ép ezért a legcsekélyebb okunk sincs Buddha hasonlatát a Samyuttanikaya-ban, „a részekre osztott tanelőadások gyűjteményében“ a Jézus parabolájával kapcsolatba hozni. — Kiváltképpen indokolatlan azonban a buddhista szöveg farizeista-intolerans alap gondolatát az evangéliumi hasonlat vallás-erkölcsi istenországára fölé helyezni, mint még nem régen indológus tudósok tették.

Az előzőkben közöltük a buddhista szövegek és az újtestamentum némely helyei között jelenlevő feltűnő egyezéseket és behatóan mérlegeltük az oly gyakran vitatott kölcsönös befolyásolás lehetőségét is. Közben arra az eredményre jutottunk, hogy buddhista gondolatkincsnek az evangéliumi tudósításokba való közvetlen benyulása egyetlen egy esetben sem állapítható meg, sőt sok esetben, ahol a hasonlóság nem különböző népeknek azonos vallási képzetéből

ered, ép keresztyén befolyásról a Buddhismus tradíciójára lehet nagy valószínűséggel beszélni. Ugyan manapság egyre világosabbá lesz, hogy mily sokféle módon hatott a Buddhismus a későbbi évszázadok keresztyén monda irodalmára be egészen a középkorig, úgy hogy pl. a sokat olvasott Barlaam és Josafat regénye, mely a sakyaházból származó királyi sarj ifjúkori történetét keresztyén feldolgozásban meséli el, Boddhisattvát (= Buddhát) még a görög és római katolikus egyház szentjei közé is felvette, sőt Palermo-ban templomot is szenteltek neki. Azonban a keresztyénség első idejére nézve nem csupán „a Buddháról és a buddhismusról szóló nyugati ismeret árnyékszerűségénél,“ hanem a vallásos összhelyzetnél fogva is a két világvallás érintkezése szinte kizártnak tekinthető. Mert mit vehetett volna az istenországa megvalósulására váró, a gyermeki alázattal a mennyei atyához imádkozó s bizalomteljes odaadással a testben kijelentett istenfiuban és bűnmegváltóban élő első keresztyén gyülekezet egy istentől elidegenült, pessimistikus vallásból. Azok az apostolok, kik az Ur és az ő evangeliuma iránti izzó lelkesedéssel, szent buzgalommal mutatták meg minden embernek a bűn szolgaságából való váltság útját s városról-városra vándoroltak, alig értették volna meg a távoli India sárga öltözetű szerzeteseinek komor hirdetését: „A születés fájdalom, a kor szenvedés, a betegség s a halál nyomoruság, a nem kedvelttel való egyesülés szenvedés, a szeretettől való elválás szenvedés, a kívánság el nem érése szenvedés, vagyis az öt tényező, mely az élethez való ragaszkodást eszközli, mind szenvedés.“ Vagy legalább is azonnal megérezték volna azt a mélyreható különbséget, mely a buddhismust a keresztyénségtől elválasztja. És ha napjainkban itt és ott mégis sokan a buddhizmussal szemben a jogosult történeti érdeklődésen tulmenő mélyebb sympathiával viseltetnek, ez nemcsak a tulizgatott kultura aggodalmas jele, hanem

keresztyén hitünk felülmulhatatlan üdv és életérdekei iránti ijesztő megértési hiányra is utal. Vajha ez a komoly és nagy idő, mely a kedélyeket legbensőbb létükben mozgatja meg, elvezetne bennünket az exotikus-keleti romantika légköréből minden létnek ahhoz az igazi forrásához, a szent és könyörülő istenhez, aki kizárólag a Jézus Krisztusban jelentette ki magát. Hiszen „senki másban nincs üdvösség, és nem adatott az embereknek más név az ég alatt, mely által meg kellene nekünk tartatnunk“. (Ap. Csel. 4:12. v.)

Irodalom: R. Garbe: Indien und das Christentum. 1914. Edw. Lehmann: Der Buddhismus. 1911. H. Oldenberg: Buddha. 1897. R. Pischel: Leben und Lehre des Buddha. — E. Hardy: Buddha. — G. A. van den Bergh van Eysinga: Indische Einflüsse auf evangelische Erzählungen. — K. von Hase: Neutestamentliche Parallelen zu buddhistischen Quellen. — G. Faber: Buddhistische und neutestamentliche Erzählungen. — C. Clemens: Religionsgeschichtliche Erklärung des neuen Testaments. — L. von Schröder: Reden und Aufsätze. — Th. Simon: Das Wiedererwachen des Buddhismus. — R. Falke: Buddha, Mohamed, Christus. — M. Winternitz: Geschichte der indischen Literatur. (II: 1. Die buddhistische Literatur.)

